

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 1

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 1. – 790 с.

ISBN 978-617-8263-39-3

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У першому томі збірника містяться наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їхньому конституційному вимірі, у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-39-3 (т. 1)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

ЄРЕМЕНКО ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри філософії, доктор філософських наук, професор*

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПРОТИВУ ТИРАНІЇ У ТВОРЧОСТІ ЕТЬЕНА ЛЯ БОЕСІ

Робота французького мислителя XVI століття Етьєна де ля Боєсі «Міркування про добровільне рабство» набагато менш відома, ніж знаменитий твір Нікколо Макіавеллі «Державець». І це дуже прикро.

В певному сенсі Боєсі можна вважати антиподом Макіавеллі. Якщо проникливий флорентієць надає, слід визнати, дуже ефективні поради відносно того, як отримати та утримати авторитарну владу, то палкий французький юнак (на час написання «Міркування» Боєсі було 18 років!) надає поради відносно того, як чинити спротив і навіть повалити авторитарну владу. Причому, на наш погляд, поради волелюбця XVI століття не втратили своєї актуальності. Отже ціллю нашої роботи буде аналіз світоглядного підґрунтя поглядів Е. ля Боєсі на сутність тиранічної влади та його порад відносно способів спротиву тиранічній владі.

На перший погляд здається, що психологічною основою покірності тирану слід вважати просте боягузтво підлеглих. Якщо кілька людей не чинить опір нападу однієї, їх можна звинуватити у недостатній хоробрості. Але якщо тисяча терпить тиранію одного, то чи є це боягузством? А якщо сто областей, тисяча міст, мільйони людей терплять знущання однієї людини, то яким словом назвати їх поведінку? «Що ж це, отже, за потворна вада, яка не заслуговує навіть імені боягузтва, вада, якій неможливо знайти достатньо мерзенної назви, яка неприємна природі і яку відмовляється вимовити мова?» [1, с. 5].

Вісімнадцятирічний юнак яскраво зображує цю ваду. Сучасною мовою її слід було б назвати загальною корумпованістю населення тоталітарних держав. Мовою епохи Відродження її можна назвати звичайною вигодою. Тиран наближає до себе п'ятьох-шістьох поплічників, яких робить посібниками своїх розваг і яким надає можливість порушувати закони. «Ці шестеро з таким успіхом керують своїм вождем, що змушують його бути злим для суспільства не тільки його власною, але ще і їх злістю. Ці шестеро мають під собою шістсот людей, які користуються їх милостями. Ці шістсот роблять з шістьма те ж, що ці останні роблять з тираном. Від цих шістсот залежать у свою чергу шість тисяч інших, яких вони підняли роздачею посад, доручив одним керування провінціями, іншим – керування фінансами з тим, щоб вони служили їх жадібності і жорстокості та виконували в потрібний момент цю роль та щоб вони здійснювали зло, яке може продовжуватись тільки при них і тільки під їх покровом залишатись безкарним та вислизати від законної кари» [1, с. 26].

Тирану вдається побудувати масштабну піраміду, на вершині якої знаходиться він сам, сходинками якої являються його підручні, а основою ... сам народ: «... зрештою виявляється, що людей,

яким тиранія вигідна, майже стільки, скільки й тих, яким дорога свобода» [1, с. 27]. Тут виникає питання, яке здатне вселити в нас тривогу. Якщо така соціальна піраміда часто-густо будується в історії, то з цього витікає, що вона базується на певних константах людської свідомості та поведінки. Суспільство завжди ієрархічне, в соціальній ієрархії ті індивіди або соціальні прошарки, які займають більш високі щаблі, будуть мати певні переваги над тими, які займають нижчі щаблі. І влада завжди буде в руках перших. Цілком можливо, що тиран інтуїтивно розуміє цю неминучу ієрархічну природу людини, спирається на неї при будівництві та зміцненні своєї влади, а потім зловживає владою, знов-таки, згідно з константними закономірностями людської природи. Отже, чи не виявиться, що волелюбність зовсім не притаманна природі людини?

Ля Боесі відкидає таке розуміння людини: якщо його прийняти, це зруйнує саму суть його палкої філіппіки проти тиранії. При цьому ми помічаємо у Боесі свого роду проторуссоїстські мотиви. Ось вельми характерний приклад розуміння суті людини і людської взаємодії.

«І якщо ця добра мати-природа дала нам всім в якості житла всю земну кулю, де помістила нас усіх немов би у той же самий дім, створила нас всіх за одним і тим же зразком, щоб кожний із нас міг бачити і впізнавати себе в іншому; ...якщо вона всіма засобами постаралася скріпити якомога міцніше узи нашого союзу та згуртувати наше суспільство; і якщо, зрештою, вона показала рішуче у всьому, що вона не тільки хоче поєднати нас, але і зробити нас єдиними, – то немає ніякого сумніву, що всі ми за природою свободні, тому що всі ми товариші, і нікому не може прийти в голову, що природа когось з нас приречла на рабство, між тим як вона всіх нас створила для товаришування» [1, с. 15–16].

Якщо забігти думкою в майбутній соціально-філософський дискурс, то для Боесі *homo homini non lupus est*.

Тирані чудово розуміють, що освіченість формує прагнення до свободи і ненависть до стану рабства. Тому вони перешкоджають розповсюдженню освіти і намагаються держати своїх підлеглих у невігластві. Також тирані добре розуміють корисність різноманітних розваг для придушення волелюбності і виховання рабської покорності. Боесі називає цей прийом «приманками». Привабливість «приманок» для народних мас спонукає Е. ля Боесі до здивування: здається, що народи люблять рабський стан і ні во що не ставлять свободу. Виникає враження, що людські маси «зачаровані» іменем тирана [1, с. 4]. Здивування волелюбного юнака рабською покірністю народів набуває обертонів гіркою сарказму: «Народ сам віддає себе в рабство, він сам перерізає собі горло, коли, маючи вибір між рабством і свободою, народ сам розлучається зі своєю свободою та надягає собі ярмо на шию, коли він сам не тільки погоджується на своє поневолення, але навіть шукає його» [1, с. 8].

Чим же, за Боесі, обумовлена ця втеча від свободи? Основу внутрішньої згоди з рабським станом волелюбний француз вбачає у довготривалій традиції. За Боесі люди «народжуються рабами і в рабстві виховуються». Головною причиною добровільного рабства є звичка.

«Люди стверджують, що вони завжди були в поневоленні, що так жили їх батьки» [1, с. 21]. Дискурс Е. ля Боесі, так би мовити, педагогічний, але його «педагогіка» повинна бути застосована до всього суспільства. Боесі впевнений, що можна виховувати не тільки робітництво, але і волелюбність.

Е. ля Боесі зображує форми боротьби за свободу. На перший погляд, вони виглядають досить утопічно, але насправді вони є доволі ефективними і такими, що можуть, в принципі, реалізовуватись у соціальному житті. Достатньо згадати практику ненасильницького спротиву, яку започаткував Махатма Ганді.

Якщо треба б було однією фразою виразити суть поглядів Боесі на свободу, ми зупинились би на такому формулюванні: *свобода – це рішучість бути свободним*.

За Боесі, як людині, так і цілому народу, для отримання свободи «треба тільки забажати її»; щоб здобути свободу «потрібно тільки просте бажання» [1, с. 10]. Юний волелюбчець наполягає на тому, що для повалення тирана необов'язково героїчно битися з ним, перемагати його, – достатньо простої громадянської непокори. «Не потрібно нічого забирати у нього, потрібно тільки нічого йому не давати» [1, с. 9].

Е. ля Боесі знаходить вельми переконливі слова, вкладаючи у них всю пристрасть своєї юнацької волелюбності. «Між тим той, хто так володарює над вами, має тільки два ока, всього дві руки, одне тіло і нічого такого, чого не мала би найбільш проста людина з незліченних ваших міст, за виключенням лише тієї переваги, яку ви самі йому надаєте, – знищувати вас. Відкіля взяв би він стільки очей, щоб слідкувати за вами, якщо б ви самі не давали їх йому? Де він дістав би стільки рук, щоб наносити вам удари, якщо б він не брав їх у вас же? ... Відкіля була б у нього влада над вами, якщо б ви не давали її йому? ... Наважтеся не служити йому більше – і ось ви вже свободні. Я не вимагаю від вас, щоб ви бились з ним, нападали на нього, припинить лише підтримувати його, і ви побачите, як він, подібно до колоссу, з-під якого вийняли основу, звалиться під власною вагою та розіб'ється вщент» [1, с. 13].

На перший погляд, така стратегія виглядає вельми наївною, якоюсь прекраснотушною. Невже достатньо простої непокори? *Так, але вона повинна бути всезагальною, принаймні, дуже масовою*. В цьому ми вбачаємо дуже велику, можливо основну проблему. Якщо хоча б один невеликий прошарок населення деспотичної країни збереже вірність тирану, якщо будь-хто буде продовжувати виконувати накази тирана, його повалення навряд чи відбудеться. Основна загроза – не в цьому невеликому прошарку, а в згубному прикладі. Якщо здригнеться будь-хто, здригнуться й інші. Досить швидко все суспільство повернеться до звичної рабської покорі.

Таким чином, головна проблема полягає в тому, як досягти одностайності непокори. Сучасний соціальний філософ, не кажучи про політолога, заглибився б у закономірності масової психології. Він зосередився би на дослідженні різноманітних практик опору, адже маніпулювати пересічними громадянами можна не тільки на зло, а й на

благо. В епоху Ренесансу подібні практики, на жаль чи на благо ще не були досліджені. Парадокс: першим і досить глибоким дослідником маніпулятивних практик слід вважати антипода Етьєна ля Боесі – Нікколо Макіавеллі.

Зрозуміло, робота Е. ля Боесі актуальна не в якості, так би мовити, науково-методичних рекомендацій щодо повалення тирана – вона дуже актуальна як полум'яний заклик до свободи.

Список використаних джерел:

1. Етьєн де ля Боесі. Міркування про добровільне рабство [Текст] / Е. д. Боесі ; пер. Я. Кравець. – Л. : Сполом, 2005. – 52 с.

Ключові слова: Боесі, тиранія, свобода, покірність, рабство, волелюбність, громадянський спротив.

Key words: Boesi, tyranny, freedom, obedience, slavery, love of freedom, civil resistance.

ВОРОНЯНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Державний біотехнологічний університет (м. Харків),
професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, професор*

МОІСЕСЬ НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

*Державний біотехнологічний університет (м. Харків),
завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»
та соціально-гуманітарних дисциплін,
доктор економічних наук, професор*

**ПРОБЛЕМА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

Питання про верховенство права, аксіоматичне для формально-юридичної науки, здавна є об'єктом прискіпливого аналізу в дисциплінах, що вивчають суспільство та створювані ним системи відносин. Логічно, що проблема статусу права як соціального феномену розглядається у зв'язку з його походженням. І якщо теологічна концепція та похідні від неї концепції абсолютної монархічної влади, консерватизму та вождизму (включаючи роль «вождя нації» в державно-правових системах довоєнної Центральної та Південної Європи) могли надати сприйнятне для віруючих обґрунтування непорушності права як даності від вищих сил, то сучасні концепції демократії, засновані на антропоцентризмі та гуманізмі, постали перед необхідністю роз'яснення статусу права з наукової точки зору.

Вітчизняна теорія права вирішує вказану проблему досить просто, виходячи з положень законодавства, згідно яких джерелом права

ЗМІСТ

Привітальне слово президента Національного університету «Одеська юридична академія» С. В. Ківалова	3
---	---

СЕКЦІЯ 1

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Смазнова Ірина Сергіївна Філософія медійних практик	8
Єременко Олександр Михайлович Обґрунтування стратегії ненасильницького спротиву тиранії у творчості Етьєна ля Боссі	12
Воронянський Олександр Володимирович, Моїсєєва Наталія Іванівна Проблема верховенства права в контексті політичної конкуренції	15
Сумарокова Людмила Миколаївна Про шляхи вдосконалення сучасних теорій аргументації	18
Капустіна Надія Борисівна «Тролінг» у системі інтернет-комунікації: аналіз явища	22
Шамша Ігор Володимирович Дух і душа людини в сучасних медійних практиках	25
Токар Людмила Вікторівна Вчинок як аргумент	28
Котовська Анастасія Вікторівна Розповсюдження невігластва в епоху тотальної цифровізації	31
Саєнко Лілія Володимирівна Зміна парадигм алхімії	33

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Завальнюк Володимир Васильович Юридична антропологія в міжнародно-правовому вимірі	38
Дудченко Валентина Віталіївна Універсалізація сучасного права	41
Крижановський Анатолій Федорович Сакральність сучасної держави (від наративу до концепту)	44
Мельничук Ольга Степанівна Класичні принципи у методології юриспруденції	47